

2. Мафҳум, моҳият ва аҳамияти илмии фанни таърих

Мо ба дунёи равшан чашм кушода, хонаи падару модарро мебинем, ба он дил мебандем ва сарфи назар аз ҳақиқат ва ё шукуҳу шаҳоматаш онро як умр азиз медонем, чаро ки он дунёи тифлии мост.

Рохгард шуда, ба кӯча мебароем. Гузарамон, зодгоҳамонро, мешиносем ва нисбат ба он дар диламон меҳру муҳаббат дорем.

Калон шуда ба мактаб меравем, аз оламу одам огоҳ мешавем ва ба чунин хулоса мерасем, ки он дунёи кӯдакии мо бо дунёи бузург ҳамбастагӣ доштааст ва як қисми майдатарини он аст.

Чӣ тавре ки маълум аст, ҳар фардро вочиб аст, ки ҳафт пушти худро бишиносад ва хотири ниёгонро пос дорад. Рафти ҳаёти инсонӣ исбот мекунад, ки ҳар як миллати рӯи замин бояд аз худ боҳабар бошад. Албатта бояд худ ва Худои худро бишиносад, ба ҳубӣ бидонанд, ки аз кучо меояд ва ба кучо меравад. Ин яке аз шартҳои асосии ҳаёти огоҳонаи таърихӣ ва муборизаи роҳи сарнавиштсоз аст.

Ҳар як шахси бомаърифат бояд таърихро донад. Шиносоӣ бо воқеаҳои муҳими таърихӣ яке аз омилҳои муҳими маълумотнокӣ ва масъулияти баланди ҳар як фард мебошад.

Мафҳуми луғавии таърих чист?

Аввалин маротиба мафҳуми “таърих”-ро муаррихи юнонӣ Херодот дар асри машҳури худ “History” таҳқиқ намудааст. Яъне, калимаи “история” – “таҳқиқ” маънидод карда мешавад.

Баъдтар румиён маънои ин калимаро васеътар намуда, ба таърифи падари илми таърих - Херодот маънои гирд овардани ҳар гуна достону ривоят ва воқеаҳои қолибу дақиқро зам карданд.

Дар асоси ин маълумотҳое, ки дар илми методологияи илми таърих қабул гаштаанд, устодони факултети таърихи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Н.М. Мирзоев, М. Исоматов, Ю. Шодипур дар саҳифаҳои дастурамали худ “Қавҳари таърих” чунин иброз намудаанд: “Истилои таърих маънои тадқиқот ва нақли ҳодисотро дорад” ва барои пурратар намудани ин мафҳум ҷумлаи зеринро илова кардаанд: “Фанни таърих роҳҳои тайкардаи халқҳои гуногун, воқеаҳои дар рӯзгори онҳо аз давраи қадим то замони муосир бавучудомадаро мавриди омӯзиш қарор медиҳад”.

Дар ин маънӣ, ки калимаи таърих ифодакунандаи илм буда, инъикоси ҳодисаҳои олам аз давраи қадим то кунун аст ва ахбори он зиндагинамоии шахсони маъруф, ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии инсоният аст, ҳеч ҷойи шубҳа нест.

Аммо, ба андешаи шарқшиноси шинохтаи ҷумҳурии мо Нурмуҳаммади Амиршоҳӣ "... дар миёни муслимин номи ин фан ба исми юнонии он ҳеч робитае надошт. Калимаи "таърих" ба лафзи арабӣ ба маънии аҳд, ҳисоб ва тақвият, яъне, таҳрири воқеа аст. Решаи калима "сомӣ" ва "варах" аст (яъне моҳ ва рӯз)". Моҳу рӯзро ба муаррих таъриф карда ва таърихро масдари он қарор дода, онро дар вучуди таъриф ба кор бурданд.

Дар луғатномаи "Деххудо" таҳти калимаи "таърих" аз номи Ибни Форс омадааст: "Гӯянд: таърих, ки мардум бад-он воқеаро нигоранд, арабии маҳз нест, балки мусулмонон онро аз аҳли китоб гирифтаанд".

Инчунин олими шарқшинос Хурмозой гуфтааст: "Мо эронӣро ҳисобест, ки моҳрӯз мегӯянд, яъне ҳисоби моҳову рӯзҳо. Ва чун ин лафзро арабӣ "таърих" қарор доданд".

Аммо на ҳамаи олимони тарафдори ин фикр ҳастанд, ки маънои калимаи "таърих" аз таркиби маънои эронист.

Дар илми таърихшиносии муосири тоҷик, ки меросҳои таърихнигории шӯравӣ мебошад, мафҳуми "таърих" асосан чунин маънидод карда мешавад: "Таърих вожаи арабӣ буда, илме мебошад, ки оиди гузаштаи ҳаёти инсоният маълумот дода, инкишофи ҷомеаи инсониро ҳамчун раванди ягонаю алоқаманд, ки дар асоси қонуниятҳои объективӣ амал намуда, бо ёрии он ҳодисаҳои кунунӣ дуруст маънидод шуда, дар бораи роҳи ояндаи инсоният саҳми бузурге дорад".

Ба ҳар ҳол, ба фикри мо гуногунандешагӣ дар илми таърих раво нест, алалхусус оиди баъзе масъалаҳои назариявии он. То ҷое, ки аз навиштаҳои боло бар меояд, аз давраҳои қадим чунин медонистанд, ки дар илми таърих муҳимтарин донишҳои гирдоварӣ шудаанд, ки инсоният ба он талаботи бепоён дорад. Беҳуда набуд, ки юнониён таърихро муррабии ҳаёт номидаанд. Бо сабабе, ки ин илм аз гузаштаи инсоният баҳс мекунад, дар назди ҳар як фард зарурияти пеш меояд, ки аз гузаштаи одамиён сабақ гирифта, ояндаи худро муайян ва мукамал созад.

Таърих ба гурӯҳи илмҳои умумшиносӣ ва маорифӣ дохил шуда, ҳар як шахси ҳозиразамон танҳо бо аз бар намудани воқеаҳо ва рӯйдодҳои муҳимтарини таърихи миллати худ ва олами ҷаҳонӣ худро чун мутахассиси соҳибмаърифат муаррифӣ карда метавонад.

Таърих таҷрибаи бисёрсолаи оламро гирд оварда, то кунун ҳифз кардааст. Дар яке аз ҳадисҳои ҳазрати Муҳаммад (с) омадааст: “Дунё ширину сарсабз аст. Худованд шуморо ҷойнишини гузаштагон кардааст, то бубинад, ки чӣ мекунед...”. Аз ин сабаб бунёди ояндаи ин фан, қорҳои пажӯҳишӣ дар ин соҳа, барқарор кардани ҳақиқати таърихӣ, ки ба мо роҳи зисти беҳатар ва дур будан аз иштибоҳоти гузаштагонро фароҳам мегардонад, аз муаррихони ҷавон вобастагӣ дорад.

Омӯзиши ҳар як фан мақсад, вазифа ва мазмуну мундариҷаи худро дорад. Инчунин, мазмуни он ба худ хусусиятҳои хос дорад, ки онҳо ба тарзи азҳудқунӣ, интиҳоби усулҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва таълим таъсири бевосита расонида, фаъолияти муаррихонро мақсаднок гардонида, дастовардҳои илмӣ-таълимиро хушсифат мегардонад.

Масалан, таълим, тарбия ва инкишофи хонандагон тавассути тадриси фанни таърих, чун фанҳои дигари таълимӣ, асосан дар вақти дарс ба амал бароварда мешавад. Аз ин рӯ, хусусият ва имкониятҳои дарси тадрисшавандаро худ доништа, самаранок истифода бурда тавонида лозим аст.

Албатта, барои амалӣ намудани ин мақсад заминаи пурсамари илми педагогика вучуд дорад. Олимони машҳури соҳаи педагогика дар тӯли якҷанд қарн асосҳои дидактикиро қор карда, дастраси омӯзгорони мактаб гардонданд. Ин асосҳои дидактикӣ дар таълими фанни таърих ба таври васеъ ва самаранок истифода шуда, дар тадқиқи мақсадҳои таълимӣ ва тарбиявии хонандагон заминаи бозтими илмӣ дорад. Дар баробари ин хусусиятҳои фарқкунандаи ҳар як фанни таълимӣ ба назар гирифта мешавад, зеро ҳар кадоми онҳо сохт, мазмуну мундариҷа, мақсад ва вазифаҳои муайяни худро доранд.

Вазифаҳои таълиму тарбия ва ташаккулдиҳии қобилияти фикрии хонандагон дар дарси таърих бо роҳи аз ҷониби омӯзгор интиҳоб намудани тарзу усулҳои хуби таълимӣ самаранок иҷро

мегарданд. Барои ҳамин ҳам, омӯзгор бояд хуб тасаввур наояд, ки фанни тадрисшавандаи ӯ бо кадом хусусиятҳо аз дигар фанҳо фарқ дорад.

Дар рафти кори илми муаррихон низ хусусиятҳои таърихро ба назар гирифтани шартҳои асосии муваффақиятҳои ба даст омада мебошад. Барои чизеро омӯхтан танҳо дар ҳолати муайян як микдор маълумот пайдо кардан басанда нест.

Ҳамин тавр, ба хуби донишҷӯи фанни таърих, дарк намудани қонуниятҳои хусусиятҳои он, дараҷаи тайёрии касбии ҳам омӯзгор ва ҳам олимони таърихшиносро баланд бардошта, фаъолияти таълимию илмию онҳоро мақсадноку самаранок мегардонад. Муҳаққиқ ва омӯзгори фанни таърих аз рӯи вазифаи худ, мувофиқи амри дили худ дар кори тадқиқи масъалаҳои умдаи таърих ва таълими он дар мактабҳои олию миёна, дар баланд бардоштани мақоми фанни таърих дар низомии таълиму тарбияи насли наврас, бояд дар сафи пеш бошад.

Хусусиятҳои хоси фанни таърих кадомҳоянд?

Пеш аз ҳама бояд қайд кард, ки илми таърих яке аз фанҳои сиёсӣ-иҷтимоӣ буда, гузаштаи ҷомеаи инсониро дар асоси сарчашмаҳои ҳамаҷониба омӯхта, объекти асосии он – инсон ва ҳаёти ӯро таҳлил ва таърифи ӯро аз давраи қадим то кунун мебаронад. Илми таърих гувоҳ аз он аст, ки дар рафти ҳазорсолаҳои ҳаёти инсоният давраҳои чаҳиш, суръатафзоии иқтисодӣ ва иҷтимоӣ буд. Умуман, дилхоҳ дигар фанҳои ҷомеашиносӣ дар бораи инсон ва роҳи тайёриҳои ӯ аз давраи қадим то замони мо чунин маълумоти пурраю дақиқ намерӯянд.

Дар назарияи илми таърих хусусиятҳои хос ва фарқкунандаи ин илм чунин гурӯҳбандӣ шудаанд:

1. Илми таърих қисман фанни дақиқ буда, ҷой ва макону замони мавқеи ҳодисаю воқеаҳои муҳимият дорад.

Ҷи тавре ки маълум аст, маърифати таърихомӯзӣ аз донишҷӯи воқеаю равандро ибтидо мегирад. Умуман, дар дигар соҳаҳои илмӣ, ки ба маълум аст, ҷамъоварӣ намудани таснифи таҳлил ва гурӯҳбандии воқеаю ҳодисаҳои муҳимият бисёр бузург дорад. Ҳодисаҳои дақиқ асоси ҷамъбасти ҳуҷҷаҳои назариявӣ мебошад. Ба ақидаи физиологҳои машҳури рус, академик М.П.

Павлов “Воқеоту ҳодисот – ин фазоест, ки олим аз он маншаъ мегирад”.

Аммо, танҳо дар илми таърих воқеаву ҳодисаҳои замони гузаштаи ҳозира на танҳо барои ҷамъбасту хулосабарориҳои илмӣ хидмат мекунад, балки онҳо дар раванди таърихомӯзӣ мавқеи мустақилро ишғол менамояд. Оиди муҳимтарини онҳо омӯзгор ё олим маълумоти аниқ дода, бо таври обу ранг ва диқатҷалбкунанда рафти он ҳодисаро тасвир менамояд.

Масалан, чунин ҳодисаи таърихӣ, ба монанди набарди Бородинои ҷанги Ватании соли 1812 барои муаррихон муҳиму шавқовар аст, натанҳо ба он хотире, ки дар ин дарс омӯзгор метавонад, ки сабабҳои ноқомӣ ва шикасти сарлашқари беназир ва моҳири асри XVIII Наполеон ва санъати ҳарбии бепоёни генерал М. Кутузов ва ғайраҳоро кушода равшан намояд, балки ҳуди рафти ин муҳориба, лаҳзаҳои муҳталифи он, иштирокчиён ва қаҳрамонони муҳориба ва ҳатто майдони набардро тасниф намудан муҳиму шавқовар мебошад.

Фанҳои дигари ҷомеашиносӣ мазмунан аз фанни таърих фарқ доранд. Дар мазмуну мундариҷаи онҳо ҳодисаву воқеаҳо мазмуни дуҷуминдараҷа доранду ба ҷамъбасту хулосаҳои алоҳида онҳо диққати махсус дода мешаваду ҳалос.

Аз ин сабаб, яке аз қонуниятҳои таърихомӯзӣ чунин аст: таснифи ягон воқеаву ҳодиса, таҳлили он ва маънидод кардани дилхоҳ масъалаи назариявӣ ва овардани мисол аз дохили воқеоту ҳодисот.

2. Чӣ тавре ки маълум аст, фазо ва вақт шакли объективонаи мавҷудияти материя мебошанд. Материя дар ҷаҳони ҳастӣ дар давоми вақти муайян ҳаракат мекунад. Таърихи ҷамъияти инсонӣ, гузаштаи халқҳои гуногун ҳам бо мафҳуми вақт алоқаи ногустастанӣ доранд (беҳуда нест, ки дар таърихнигории исломӣ мафҳуми таърихро ҳамчун “моҳу рӯз” маънидод кардаанд).

Масъалаи вақт ба сифати масъалаи пайдарҳамияи давомнокии ҳодисаҳои олами ҳастӣ дар қатори илмҳои дақиқ (физика, кимиё, риёзиёт, ситорашиносӣ ва ғайраҳо) аҳамияти кам надорад, аммо танҳо дар илми таърихшиносӣ ин масъалаи моҳияти махсус пайдо карда, дар пайдарҳамии хронологӣ баромад мекунад. Умуман,

таърихомӯзӣ аз муайян намудани санаи бавучудодаи ходисаву воқеаҳо, тавлидҳои шахсони намоён ва машҳур ва ғайра ибтидо мегирад. Танҳо пас аз муайян намудани сол, моҳу рӯзи ҳодиса, мо рафти онро аз ҷиҳати илмӣ дуруст тасниф намуда метавонем. Иштибоҳ дар муайяннамоии санаи таърихӣ ба хатогии ҷиддии назариявӣ оварда мерасонад.

Муаррих танҳо пас аз рух додани вақти ҳодиса, пайдарҳамии хронологии инкишофи онро метавонад дуруст муайян кунад, сипас ба ӯ муяссар мегардад, ки алоқамандии он бо воқеаҳои пеш аз он ва баъд аз он рухдодаро муайян сохта, сабабҳои бавучудой, оқибатҳо ва қонуниятҳои онро хулоса намуда, рафти дақиқ ва аниқи онро тасниф намояд.

Ҳамин тавр, дар давоми таърихи чандасраи ҷомеаи инсонӣ, воқеаҳову ҳодисаҳои бешумори он дар инкишоф омӯхта мешаванд. Муаррих бояд ҳоҳ дар қори таълимӣ ва ҳоҳ дар қори илмӣ-тадқиқотӣ маълумоти таърихӣ ба дастовардари дар пайдарҳамии хронологӣ ҷо ба ҷо гузошта, ҳар як давраи таърихи аз ибтидо, рафт ва то баанҷом расиданаш тасниф намояд.

Пеш аз нақл (хаттӣ ва ё шифохӣ) ягон ҳодисаи таърихи (баъзан рӯзу моҳро) номбар кардан шарт аст.

Ҷо ба ҷогузори маводи таърихӣ барои омӯзгор ва ҳам барои олим аз рӯипайдарҳамии хронологӣ қонунияти дуввуми таърихомӯзӣ мебошад.

3. Алоқаманд кардани таърихи гузаштаи ҷомеаи инсонӣ бо замони ҳозира, хусусияти сеюми мазмуни илми таърих мебошад. Танҳо бо омӯхтани гузашта ва пайдо кардани маълумот дар бораи ҳаёту зиндагии ниёгонамон ва дигар халқҳо ҷаҳонбинии худро васеъ кардан мумкин нест ва ин ҳам ба қатори вазифаҳои қонуниятҳои илми таърих ва таърихомӯзи ҳамроҳ шуда наметавонад.

Илми таърих на гузаштаю ҳозираро меомӯзад, балки ягон объектро дар гузашта, яъне инсонро, ҷомеаи инсониро таснифу тадқиқ менамояд. Аз ин рӯ донишҳои таърихӣ на танҳо хусусияти маърифатӣ, балки аҳамияти амалӣ низ бояд дошта бошанд.

Вазифаҳои кунунии таърих танҳо дар суръате амалӣ мегардад, ки пеш аз ҳалли он (бо назардошти посдори анъанаҳои миллию

умумибашарӣ) бояд нуктаи назар, рӯҳияи одамонро мувофиқи талаботи замона дигаргун созем, ботинан ба тағйироти бузурги сифатӣ тайёр шавем ва дар ин раванд бевосита иштирок намоем. Дуруст мегӯянд, ки таърихдонӣ, худшиносӣ, ҷаҳондонӣ яке аз нишонаҳои муҳими маданияти баланди инсон аст.

Вобаста кардани таърихи гузашта бо замони ҳозира барои дарки воқеаву ҳодисаҳои кунунӣ кӯмак расонида, дар мисолҳои бойи таърихӣ наслҳои нав ба камол расида, барои оянда заминаи хуб омода месозанд. Донишҳои таърихӣ дар ҷустуҷӯи роҳи беҳтарини ҳаёти ҷамъиятӣ, эмин будан аз хатогиҳои гузаштагон саҳми арзанда дорад.

Аз ин сабаб, дар ин бахш таснифи қонуниятҳои сеюминии омӯзгорон ва олимони таърихшиносро дар дарк ва эҳсоси илми таърих муайян намуда, бояд қайд кард, ки дар илми таърих пайвастиҳои ҳаёти гузаштагон бо саргузашти ҳозираи мардум шарт ва зарур мебошад.

Таърих санги болои қабри гузаштагон набуда, бо кашфиёту кӯшишҳои бепоёни инсоният, яъне корхое, ки инсоният дар гузашта ба анҷом расонидааст, мепардозад ва дар ин кор аз равиши хоси худ, яъне тафсири асноди таърихӣ баҳра меҷӯяд ва донишҳои худро дар барпо намудани ҷомеаи демокративу ҳуқуқбунёду шахрвандӣ истифода мебаранд, мебошад.

Инчунин бояд дар назар дошт, ки илми таърих на танҳо шохиди бевоситаи замони ҳозира буда, онро бо таври бояду шояд меомӯзад, балки интиҳоби роҳи зиндагӣ, ташаккули фикру ақида ва муносибати моро бо масъалаҳои муҳими ҷамъиятӣ дар назар дошта, ҳамчун устоди зиндагӣ ва роҳнамои ҳаёти инсон хизмат мекунад. Инчунин, илми таърих қобилияти баҳскуниро бо ҳаёти ояндаи мо доро буда, барои интиҳоби роҳи дуруст ва пурсамари ояндаи ҷамъияти инсонӣ саҳм мегузорад.

Омӯзиши илми таърих, ба қавли Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон – “...танҳо ба хоҳири донишҷӯи гузашта нест, балки он дастурамалест, ки роҳи ояндаи миллат ва пешояндҳои давлатдориро равшан намуда, барои ҳудудҳои миллӣ, ваҳдати ягонагӣ ва рушди тафаккури таърихӣ наслҳои оянда хизмат мекунад”.

Бо туфайли соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон омӯзиши ҳамачонибаи таърихи кишварамон ва ба хусус дарки таърихи Ватан ва мақоми он дар ҷомеа то рафт афзуда истодааст. Халқи тоҷик, яке аз аввалин халқҳои соҳибкитоб, соҳибсӯхан ва соҳибназари рӯи замин аст. Ҷам дар соҳаи дунёшиносӣ ва худшиносӣ ва ҳам дар соҳаи давлатдорӣ ва зироаткорӣ, ҳам дар тарбия ва маърифати инсонӣ ва адаби ҷомеа дар таърих хидмати дурахшон кардааст ва сазовори ифтихори мо гардидааст.

Ифтихори миллӣ дар қалби ҳар як шахси боору номус, ҳар қавм ва миллат нуҳуфта аст. Ифтихор аз миллат кардан, танҳо такрор бо забон рондан нест. Шарафманд ва иззатманд гардидани ҳар миллат ба Ватан, содиқона муҳофизат кардани забони модарӣ ва осори аҷдодон ва эҳё кардани дӯстӣ, муҳаббат, ваҳдат дар миёни мардумон сарчашмаи ҳамаи хубихост.

Дар ин хусус президент Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: “Агар кас гузаштаи аҷдоди худро надонад, инсонӣ комил нест. Ин хитоби садо, вале дар айни замон ҷиддӣ бузургони илму адаби мо аз қаръи асрҳо ба гӯш мерасад ва ҳушдор медиҳад, ки аз таърихи миллату сарзамин, расму русум ва дигар оини худ мудом воқиф бошем.

Воқеан таърихро хотираи инсоният меноманд. Пас ҳар фард бе омӯзиши таърихи кишвари худ, аслу насаб ва маърифати бумиву зоташро пойдору бегазанд нигоҳ дошта наметавонад. Аз решаи ҳеш дур ё қанда шуда, ба вартаи гуломӣ ё фано қадам мениҳад ва ба таъбири имрӯза манқурт мешавад. Яъне, инсон агар таърихи гузаштаи худро фаро нагирад, табиист, ки аз зоти худ, роҳи тайқарда, дастовардҳои сиёсиву фарҳангӣ ва буду бохти мардумон ноогоҳ монда, чун маҳлуқа одамсурат, вале бепарво, бемасъулият, бенишон умр ба сар мебарад”.

Инсонро олами сағир номидаанд, ки олами қабирро, тамоми ҳастиро дар худ инъикос намдааст. Бо забони имрӯза гӯем, одам шакли хурди дунёи бузург аст, яъне ҳар чизе, ки дар дунё мавҷуд дорад, дар ҳастии одамизод дида мешавад. Пас инсон барои он, ки дунёро дарк кунад, лозим аст, ки аввал худро шиносад. Ба гуфтаи Азизи Насофӣ: “Ҳар ки худро нашинохт, ҳеч чизро нашинохт”.

Ҳар шахс бояд бидонад, ки моҳияти ҳастии ӯ чист, он гоҳ моҳияти

ҳастии атрофиён, чамъият ва дунёро хоҳад фаҳмид. Шинохти таърихи атрофиён боз барои шинохти таърихи худ заминаро васеътар мекунад ва дар ин асос пайваста дар ислоҳи худ кӯшида, инсонро, камолоти вайро дараҷа ба дараҷа боло мебардорад.

Аз ин сабаб, ҳар кас, ки биниши ҳештаншиносиро аз шинохти худ сар карда, то масъалаҳои маънавиёт такмил дода тавонад, ба сарзамини мақсуди инсонӣ зудтар мерасад.

Ҳамин тавр, таърих илмест, ки инсон ва чамъияти инсониро дар гузашта меомӯзад, аз гузашта сабақ меомӯзад ва сабақ медиҳад. Таърих ин зинда кардан, таърих ин эҳё намудан, таърих ин ба ёд овардан, таърих ин рӯҳбаланд кардани насли ҳозира, таърих ин ба кас умеди нави зиндагӣ бахшидан аст.

Таърихи худ ва дигар халқҳоро бо ҳама неку бадаш доништан шарт, зарур ва ҳатмист. Мо бояд ҳамеша дар ёд дошта бошем, ки доништани таърих, таълим ва омӯзиши он ба инсон барои дарк намудани ҳақиқати объективӣ имкониятҳои калон фароҳам меоварад. Инчунин доништани таърих барои бой гардонидани ҷаҳони маънавии инсон таҳкурсии мегузорад.

Таърих илмест, ки шахсияти инсонро ташаккул медиҳад, тарбият мекунад, омили асосии худшиносӣ аст, ки он маънои шинохтани худ, миллати хеш, дар дил эҳсоси эҳтиром ба гузашта аст. Ҳар қадар мо таърихи худро аниқ донем, ҳамон қадар ҳозираро дуруст дарк карда, ояндаро бо масъулият пешвоз гирифта метавонем. Бе доништани таърибаи насли гузашта, бузургони миллат, шахсиятҳои маъруфи он, инсон ҳуқуқ надорад, ки ба оянда қадам бимонад. Таърихи тамаддуни башарӣ нишон медиҳад, ки худшиносӣ ва ифтихори миллӣ - нахустин шарти хирадмандӣ, омили асосии мардуми соҳибэҳтиром ва бо фарҳанг аст. Миллате, ки забон ва тафаккури миллӣ, таъриху адабиёт, расму оин, арзишҳои фарҳангӣ ва шахсиятҳои маъруфро қадр намекунад, пояҳои истиқлолиятро низ чандон дер пуштибонӣ карда наметавонад. Агар мо аз таъриху маданияти хеш огоҳ набошем, онро ҳифз намекунем, дигарон ҳам онро ҳифз намекунанд, пас омӯзиши таърих ин як шарти асосии мавҷудияти ҳисси масъулияти ҷавобгарӣ барои пайдории давлат ва истиқлолияти миллати хеш мебошад.

Хулоса, илми таърих дар равиши таълиму тарбияи насли

наврас ва чавонон басо мавкеи бузург дошта, муаррихону омӯзгорон дар баланд бардоштани мақоми маърифатӣ, тарбиявӣ ва амалии он бояд дар сафи пеш бошанд, алалхусус дар ташаккули худшиносии шаҳрвандони Тоҷикистони соҳибистиклол.

Аз ин рӯ, мо бояд гузаштаю ҳозираю ояндаи миллати худро донем, онро барои халқияту миллатҳои мухталиф шинос созем, обрӯю эътибори номи тоҷикро баланд бардорем. Он вақт метавон гуфт, ки мо ватандӯст ҳастему маданияти баланд дошта, ворисони арзандаи ин миллати кӯҳанбунёд мебошем.

Адабиёт

1. Раҳмонов Э.Ш. Сарчашмаи худшиносии миллӣ. - Душанбе, 1998.
2. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикон дар оинаи таърих. Ҷ. 1.- Лондон, 2000.
3. Бердяев Н. Смысл истории.- М., 1980.
4. Введение в специальность./Под. ред. Ч.Н. Пувинского и др.- М., 1989.
5. Гончарова Т.И. Уроки истории - уроки жизни.- М., 1986.
6. Добров И.А. Введение в историю.-М., 1986.
7. Лутфуллоев М. Тоҷикистони соҳибистиклол ва масъалаҳои тарбия. - Душанбе, 2001.
8. Марк Блок Аналогия истории или ремесло историка.- М., 1973.
9. Шакурӣ М. Истиклол ва худшиносии иҷтимоиву маънавӣ. - Душанбе, 1999.
10. Нурмуҳаммади Амиршоҳӣ. Сухане чанд оиди маърифати фанни таърих, ки чӣ гуна аст. (Пешгуфтори мураттиб) //Муҳаммад ибни Сайид Бурҳониддин Ховаршоҳ ибни Камолиддин Маҳмуд (машхур бо номи Мирхонд). Равзат-ус-сафо-фи-сиротил-амбиё ва – Лмулки-ва-л-хулафа. К.1. - Душанбе, 2000.